

MARIA STARZEWSKA (1907-2004)

Maria Starzewska urodziła się 4 sierpnia 1907 r. w Zassowie koło Dębicy jako piąte dziecko Marii i Tadeusza Łubieńskich. Po ukończeniu w 1925 r. gimnazjum humanistycznego ss. Sacré Coeur w Zbylitowskiej Górze, przez dwa lata uczyła w szkole i zdała kwalifikacyjny egzamin nauczycielski. W 1927 r. rozpoczęła studia w zakresie historii sztuki na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. Pracę magisterską *Stan badań nad architekturą rokokową w Polsce* obroniła w 1931 roku. Po studiach na zlecenie Wojewódzkiego Konserwatora przygotowywała dokumentacje zabytkowych kamienic w Krakowie. W 1933 r. wyszła za mąż za Michała Starzewskiego, prawnika, i wyjechała z nim do Warszawy. W czasie okupacji wraz z trójką dzieci przebywała w Branicach pod Krakowem, w majątku rodzinnym męża. Po wojnie Michał Starzewski jako przedwojenny urzędnik Ministerstwa Spraw Wewnętrznych nie miał możliwości znalezienia pracy w centralnej Polsce. W maju 1945 r. wyjechał z pierwszą grupą pionierów pod kierownictwem Bolesława Drobnera na Ziemię Odzyskane, do Wrocławia, aby tworzyć tam polską administrację. W roku 1946 Maria Starzewska z dziećmi dołączyła do męża i wkrótce po przyjeździe, w styczniu 1947 r., rozpoczęła pracę w dziale muzealnym urzędu Wojewódzkiego Konserwatora, a od marca została zatrudniona jako asystentka w nowo powstałym Muzeum Państwowym, którego dyrektorem został Jerzy Güttler, historyk sztuki ze Lwowa, pełniący we Wrocławiu także funkcję Konserwatora Wojewódzkiego. W pierwszym okresie do obowiązków Marii Starzewskiej należała inwentaryzacja zabytków, które ocalały w zbiorach muzeów, oraz zwożenie dzieł sztuki ukrytych w czasie wojny przez Niemców w małych miejscowościach na Śląsku. W 1951 r. otrzymała stopień kustosa Działu Rzemiosł Artystycznych. W roku 1966 uzyskała doktorat na Uniwersytecie Jagiellońskim na podstawie pracy *Intarsja renesansowa*

na Śląsku. W latach 1963-1969 zajmowała stanowisko dyrektora Muzeum Śląskiego. Po przejściu na emeryturę nadal ściśle współpracowała z tą instytucją, pełniąc funkcję kuratora, członka Rady Muzealnej i członka Komisji Zakupów.

Szerokie zainteresowania Marii Starzewskiej wykraczały poza ściśle określone ramy czasowe, obszary geograficzne i dziedziny sztuki – spod jej pióra wyszły opracowania na temat ceramiki, szkła artystycznego, złotnictwa, stolarstwa, sztuki Dalekiego Wschodu, a także szkolnictwa śląskiego w zakresie rzemiosł. Zainicjowała i częściowo sama opracowała cykl wystaw, którym towarzyszyły informatory poświęcone technikom artystycznym. W 1951 r. wspólnie ze swoim pierwszym asystentem Juliuszem Ziomeckim, późniejszym profesorem Uniwersytetu Wrocławskiego, przygotowała stałą wystawę „Rzemiosło artystyczne XV-XIX w.”, inaugurując tym samym powstanie Działu Rzemiosła Artystycznego. Od początku pracy w muzeum interesowała ją zarówno sztuka dawna, jak i współczesna. Już w 1952 r. przygotowała dużą, pionierską wystawę „Polska ceramika artystyczna I połowy XX wieku” i monografię o tym samym tytule. To nowatorskie opracowanie jest do dzisiaj podstawowym źródłem dla badaczy zajmujących się ceramiką tego okresu. W roku 1954 zorganizowała I, a w 1960 – II „Ogólnopolską wystawę ceramiki i szkła artystycznego”. Obok indywidualnej twórczości artystów pokazano również nieliczne jeszcze realizacje projektów plastyków współpracujących z przemysłem. Interesując się tymi problemami od początku współdziałała z utworzonym w 1950 r. Instytutem Wzornictwa

Stowarzyszenie Historyków Sztuki, 1979 r.

Art Historians' Society, 1979

Przemysłowego, a szczególnie z Wandą Telakowską, wielką propagatorką pracy artystów w przemyśle. Po raz pierwszy w Polsce współczesne rzemiosło zostało pokazane w muzeum, a eksponaty z obu wystaw oraz z wystaw okręgowych trafiały do zbiorów muzeum, tworząc kolekcję, która dała początek powstałemu w 1968 r. Działowi Sztuki Współczesnej. Ostatnią jej pracą w muzeum było zorganizowanie zespołowo przygotowanej wystawy „Kolekcjonerzy i miłośnicy”, otwartej w 1988 roku.

Wszystkie jej działania jako dyrektora muzeum służyły podniesieniu prestiżu tej instytucji. Ogromne znaczenie miał twórczy aspekt jej poczynań. Nie tylko inspirowała, ale także dbała o wysoki poziom prac naukowych, o podnoszenie kwalifikacji i zdobywanie stopni naukowych przez pracowników. Dużą wagę przywiązywała również do organizacji problemowych wystaw artystycznych z naukowo opracowanymi katalogami, by wymienić: *Średniowieczne malarstwo śląskie* (A. Ziomecka, 1965), *Malarstwo śląskie 1520-1620* (B. Steinborn, 1967), przy jej współpracy *Rzemiosło dawne i współczesne* (A. Chrzanowska, W. Siedlecka, B. Sowińska, 1968), *Walka i zwycięstwo* (J. Żuławiński, M. Jaroszewska, W. Świdorska, 1968); *Barokowa rzeźba śląska* (D. Ostowska, 1968). Wystawom tym towarzyszyły niejednokrotnie ogólnopolskie i międzynarodowe sesje naukowe. Dbała o oprawę plastyczną ekspozycji, często sama je projektowała lub angażowała do pomocy utalentowanych artystów, takich jak Stanisław Dawski czy Mieczysław Zdanowicz. Stylowa oprawa wernisaży, towarzyszące im koncerty i występy aktorów, wreszcie

udział w wielu otwarciach znakomitych gości, m.in. prof. Jana Białostockiego, Stanisława Lorenza czy Jerzego Szablowskiego, dodatkowo podnosiły rangę tych wystaw. Należy także pamiętać, że okres, w którym pełniła funkcję dyrektora muzeum wymagał od niej umiejętności mediacji, trzeba było bowiem zmagać się z nieprzychylnym stosunkiem władz wojewódzkich, którym podlegało muzeum, traktujących sztukę śląską jako sztukę „niemiecką” lub usiłujących cenzurować wystawy historyczne. Dlatego dołożyła wielu starań, by uniezależnić się od władz miejscowych i uzyskać dla muzeum status Muzeum Narodowego, podlegającego bezpośrednio Ministerstwu Kultury i Sztuki. Jednak warunki, które umożliwiły zrealizowanie tego zamierzenia pojawiły się wiele lat później, mimo że już w 1970 r. muzeum otrzymało nazwę Muzeum Narodowego.

Badania sztuki śląskiej zajmują poważną pozycję w dorobku twórczym Marii Starzewskiej, ale równie ważna była jej rola w inspirowaniu współpracowników do wspólnych działań, których celem było poznawanie i opracowywanie dziejów kultury na tym terenie. Przykładem takiej inicjatywy jest wydawany przez muzeum od 1959 r. naukowy periodyk „Roczniki Sztuki Śląskiej”. Wysoki poziom publikacji obejmujących różne dziedziny sztuki śląskiej, recenzje z opracowań niemieckich i zamieszczona tu bieżąca bibliografia dowiodły jak cenna była to inicjatywa. W każdym prawie numerze znaleźć możemy artykuły lub recenzje pióra Marii Starzewskiej. Numer XVII z 1999 r. w dowód uznania został poświęcony jej pięćdziesięcioletniej działalności w muzeum.

Jako dyrektor Muzeum Śląskiego bardzo interesowała się mniejszymi muzeami regionalnymi, w których organizacji brała udział w latach 1951-1955, i otaczała je opieką. Była współtwórcą stałych ekspozycji w muzeach regionalnych o profilu specjalistycznym: szkła artystycznego w Jeleniej Górze, ceramiki w Wałbrzychu i kamionki w Bolesławcu. Współpraca między nią a tymi muzeami trwała nadal po jej odejściu na emeryturę. Owocem tej współpracy jest naukowo opracowana wspólnie z Teresą Wolanin, bogato ilustrowana książka *Artystyczna kamionka bolesławecka*, poświęcona zbiorom muzeów w Bolesławcu i we Wrocławiu, wydana przez Muzeum Narodowe w 1995 roku. W latach 90., również z jej inicjatywy, pięć muzeów, odwołując się do własnych zbiorów, zorganizowało sesje naukowe poświęcone różnym dziedzinom rzemiosła. Był to

Stowarzyszenie Historyków Sztuki, 1985 r.

Art Historians' Society, 1985

początek zamierzenia, którego ukoronowaniem stał się katalog cennych zabytków sztuki śląskiej *Ornamenta Silesiae 1000-2000, tysiąc lat rzemiosła artystycznego na Śląsku*, pod redakcją Marii Starzewskiej, wydany przez Muzeum Narodowe we Wrocławiu w 2000 roku. Do współpracy przy tym ogromnym dziele Maria Starzewska potrafiła zmobilizować muzealników zajmujących się rzemiosłem dawnym i współczesnym z całej Polski (ponad 100 autorów) oraz Instytut Sztuki w Warszawie. Na podstawie katalogu została przygotowana wielka wystawa pod tym samym tytułem, prezentująca w latach 2000-2001 najcenniejsze dzieła rzemiosła śląskiego (komisarzem jej była Małgorzata Korżel-Kraśna).

Za dyrektury Marii Starzewskiej uległa reorganizacji struktura Muzeum Śląskiego – ze zbiorów wyodrębnione zostały następujące samodzielne działy: Rzeźby (1964), Numizmatyki i Sfragistyki (1965), Oręża (1965), Sztuki Współczesnej (1968) oraz Gabinet Fotografii (1963). Powstały nowe działy, nieistniejące w innych muzeach w Polsce: Muzeum Sztuki Książki oraz Dział Zabytków Ruchomych poświęcony zabytkom w terenie. Jednocześnie zostały zreformowane wystawy stałe – Malarstwa Polskiego, Śląskiej Sztuki Średniowiecznej, Nowożytniej, Rzemiosła Artystycznego i Kultury Średniowiecznego Wrocławia.

Maria Starzewska od początku blisko współpracowała z Państwową Wyższą Szkołą Sztuk Pięknych, obecnie Akademią, specjalizującą się w dziedzinie ceramiki i szkła artystycznego. Wspólnie organizowane wystawy, pokazy dyplomantów w salach muzeum, wreszcie wykłady z zakresu ceramiki i szkła, które prowadziła przez długie lata dla studentów wszystkich kierunków sprawiły, że sztuka współczesna była zawsze obecna w muzeum, a z czasem stała się ważną i znaczącą specjalizacją tej placówki. Nawiązane wówczas przyjaźnie z artystami związanymi z uczelnią przetrwały długie lata.

Z Muzeum Narodowym związana była emocjonalnie, poświęciła mu najwięcej pracy i zaangażowania, lecz nie tylko muzealnictwo znalazło się w polu jej wszechstronnych zainteresowań. Równie wiele energii włożyła Maria Starzewska w działalność na rzecz ochrony zabytków na terenie Dolnego Śląska. Już w 1957 r. wraz z Anną Chrzanowską i Anną Ziomecką, pracując społecznie w ramach wrocławskiego oddziału SHS-u, inwentaryzowała zabytki okolic Wrocławia, a nieco później, już na zlecenie Wojewódzkiego Konserwatora, powiatu wrocławskiego, wałbrzyskiego i oleśnickiego. Była współautorką *Katalogu zabytków* (pow. wrocławski, oleśnicki i wałbrzyski) opracowanego przez Instytut Sztuki PAN. W latach 1962-1968 była członkiem

Muzeum Śląskie we Wrocławiu, 1962 r.

Silesian Museum in Wrocław, 1962

Wojewódzkiej Rady Konserwatorskiej. Na zlecenie miejskiego konserwatora przeprowadziła inwentaryzację bram i klatek schodowych w śródmieściu Wrocławia. Od 1948 r. brała czynny udział w pracach naukowych i popularyzatorskich Stowarzyszenia Historyków Sztuki, gdzie pełniła funkcje: skarbnika, sekretarza, wiceprezesa i siedmiokrotnie prezesa Oddziału Wrocławskiego, a także członka komisji rewizyjnej, kwalifikacyjnej i sądu koleżeńkiego. Wrocławski Oddział z inicjatywy jej, Tadeusza Broniewskiego i Mieczysława Złata zainicjował opracowaną przez swoich członków serię „Śląsk w zabytkach sztuki”, wydawaną od 1959 r. przez Ossolineum. Wśród dwudziestu paru tomików, w 1963 r. ukazała się monografia *Oleśnicy* jej autorstwa. W uznaniu zasług Zarząd Główny przyznał Marii Starzewskiej w 1979 r. tytuł honorowego członka SHS, a w 1985 specjalny medal dla zasłużonych dla Stowarzyszenia.

Przedstawione tu pokrótce dokonania Marii Starzewskiej jako historyka sztuki, muzealnika i wielkiego animatora kultury w niewielkim stopniu pokazują charakter jej tak zróżnicowanej i bogatej działalności. Była wizjonerką a zarazem doskonałą organizatorką i osobą niezwykle pracowitą. Dlatego nawet najbardziej fantastyczne, jak by się mogło wydawać, pomysły były pomyślnie realizowane przez nią i zespół osób, które zawsze potrafiła przekonać do swoich racji. Jej wysokie kwalifikacje, świetne przygotowanie merytoryczne i doświadczenie zdobyte podczas lat pracy zawodowej w połączeniu z umiejętnością zarządzania wielką instytucją kulturalną, jaką było ówczesne Muzeum Śląskie we Wrocławiu, odcisnęły się silnym piętnem na obrazie i dalszym rozwoju tej placówki.

Miała wyrazistą koncepcję kierowania muzeum,

w której można wyróżnić trzy kierunki. Pierwszy polegał na nieustannym zabieganiu o umocnienie pozycji Muzeum Śląskiego w systemie instytucji kulturalnych w Polsce. Muzeum w krótkim czasie stało się ośrodkiem niezwykle prężnym, wyróżniającym się liczbą i jakością organizowanych tu wystaw problemowych, publikacji naukowych i inicjatyw wydawniczych. Drugi znajdował wyraz w konsekwentnym dążeniu do wzbogacenia merytorycznej działalności muzeum przez ciągłe pogłębianie wiedzy pracowników, czemu służyć miały m.in. popierane przez nią wyjazdy zagraniczne i stypendia. Dużą wagę przywiązywała do współpracy z innymi muzeami, do wspólnie podejmowanych inicjatyw i wzajemnej pomocy przy realizacji konkretnych zadań. Trzeci można było dostrzec w obranym przez nią stylu kierowania zespołem ludzi. Jego istotą był sposób odnoszenia się do współpracowników, znamionujący się wyraźnym stawianiem wymagań i umiejętnością ich egzekwowania. Cechował ją obiektywizm: potrafiła formułować surowe oceny w przypadkach

niedociągnięć, ale też nigdy oceny takie nie umniejszały w jej oczach późniejszych osiągnięć i sukcesów pracowników; dostrzegała je zawsze i one przede wszystkim były głównym motorem kształtowania atmosfery współdziałania. Bardzo ceniła zaangażowanie, pracowitość i inteligencję. Cechą charakterystyczną jej stosunku do ludzi była wielka życzliwość i bezinteresowność oraz otwartość. Nigdy nie odmawiała pomocy, otaczając opieką zwłaszcza młodych historyków sztuki. Miała doskonałą orientację co do ich sytuacji w życiu prywatnym.

Za swoją działalność otrzymała wiele nagród i odznaczeń, m.in. w 1982 r. Nagrodę Miasta Wrocławia za osiągnięcia w muzealnictwie, w 1966 – Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, w 1998 – Krzyż Komandorski.

Zmarła 28 grudnia 2004 r. w domu rodzinnym we Wrocławiu.

Maria Jeżewska

MARIA STARZEWSKA (1907-2004)

Maria Starzewska was born on 4 August 1907 in Zassowo near Dębica. Upon graduation from a humanities secondary school at the Sacré Coeur convent in Zbylitowska Góra (in 1925), she worked as a school teacher for two years. From 1927 studied history of art at the Jagiellonian University in Cracow, and graduated in 1931 (M.A. thesis on *Stan badań nad architekturą rokokową w Polsce/The State of Research into Rococo Architecture in Poland*). Having completed her studies M. Starzewska prepared documentation for historical town houses in Cracow, and in 1947, after moving to Wrocław, began working in the newly opened State Museum. From 1963 to 1967 M. Starzewska held the post of director of the Silesian Museum in Wrocław. Retired, she continued to closely cooperate with this institution by fulfilling the functions of a curator as well as a member of the Museum Board and the Purchases Commission.

In 1950–1988 M. Starzewska was the coauthor of several score exhibitions and studies relating to assorted fields of the crafts; their topics transcended chronological limits, geographical regions, and domains of the arts, and encompassed ceramics, glass, goldsmithery, joinery, art of the Far East, and Silesian crafts training. She initiated a series of exhibitions on art techniques, which during the 1950s led to the opening of a Crafts Department at the museum. Her interest in old and contemporary art contributed to the establishment of a Modern Art

Department (1968). The last museum project involved work on the “Collectors and art lovers” exhibition, initiated in 1988. In her capacity as the museum director Maria Starzewska was always concerned with elevating the institution’s prestige; she not only inspired but also maintained a high level of research, improved the qualifications of the staff, and paid great attention to the organisation of special-theme shows accompanied by scientific catalogues often intended for national and international sessions. M. Starzewska devoted much effort to winning a national status for the museum – her wishes came true in 1970 when it became known as the National Museum in Wrocław.

The research into Silesian art conducted by Maria Starzewska inspired the creation of the periodical *Roczniki Sztuki Śląskiej* (published since 1959). Her investigations were crowned by an exhibition (and catalogue) entitled “*Ornamenta Silesiae 1000-2000. A thousand years of the crafts in Silesia*”, which in 2000 – 2001 displayed the most valuable examples of Silesian artifacts. Her work was acknowledged by numerous awards and distinctions, including the Prize of the City of Wrocław (1982) for museum achievements, the Cavalier Cross of the Polonia Restituta Order (1966) and the Commander Cross (1998).

Maria Jeżewska

□

IZYDOR GRZELUK (1933-2004)

Izydor Grzeluk, historyk sztuki, wieloletni kustosz Muzeum Narodowego w Warszawie i kierownik Działu Mebli, urodził się 28 września 1933 r. w Kupraczach (obecnie Białoruś). W czasie wojny został wraz z rodziną przesiedlony do Włodawy.

Ukończył Liceum Technik Plastycznych w Nałęczowie, w którym oprócz malarstwa (pod kierunkiem Zenona Kononowicza) zetknął się również z zagadnieniem projektowania mebli. Historię sztuki studiował na Uniwersytecie Warszawskim i wówczas związał się ze Studenckim Teatrem Satyryków, w którym działał niemal od początku do ostatniego przedstawienia w 1975 roku.

W 1959 r. rozpoczął pracę w Muzeum Narodowym w Warszawie, początkowo w Dziale Oświatowym, a następnie w Muzeum w Łazienkach i Muzeum X. Dunikowskiego w Królikarni – nowo utworzonych wówczas oddziałach MNW. Praca w Łazienkach zaowocowała m.in. współautorstwem pierwszego powojennego przewodnika po Łazienkach Królewskich (1961). Od 1969 r. wraz ze Stanisławem Gebethnerem i Bożeną Maszkowską organizował Dział Mebli MNW; od 1971 r. współpracował z komisją przyjmującą dary dla odbudowywanego Zamku Królewskiego w Warszawie.

W swoich pracach badawczych Izydor Grzeluk podejmował ważne dla historii meblarstwa polskiego tematy (m.in. stolarska dynastia Simmlerów, „Wojciechów” – pierwsza polska fabryka mebli giętych, stolik-rzeźba J. Hulewicza). Zajmował się również popularyzacją rzemiosła artystycznego. Konsultował też wiele tłumaczonych na język polski prac dotyczących mebli zabytkowych, by wymienić T. Foresta *Meble antyczne*, zbiorowe dzieło *Meble XVIII wieku* czy dwutomowe *Meble stylowe*.

Próbę kodyfikacji terminologii meblarskiej i stolarskiej podjął początkowo z B. Maszkowską (*Słownik Terminologiczny Sztuk Pięknych* pod red. S. Kozakiewicza), następnie prowadził je samodzielnie (hasła do *Encyklopedii Warszawy* oraz *Encyklopedii Powszechnej* PWN). Podsumowaniem tej pracy i najważniejszym osiągnięciem Izydora Grzeluka było opublikowanie oczekiwanego przez wiele lat w środowisku *Słownika termino-*

logicznego mebli (ODZ 1998, PWN 2000), pierwszego tego rodzaju opracowania w języku polskim, w którym w pełni wykorzystał swoją szeroką i ugruntowaną wiedzę. Poświęciwszy blisko 13 lat swego życia, starał się nadać mu praktyczną formę, dokonując jednocześnie uporządkowania, sprecyzowania zakresu znaczeniowego i zdefiniowania wielu dotychczas używanych terminów. Do niezaprzeczalnych wartości *Słownika* zaliczyć należy próbę kodyfikacji nazewnictwa i wprowadzenie terminów nowych, powstałych dzięki Izydorowi Grzelukowi i innym inspirowanym przez niego osobom. Hasła w nim zawarte wykraczają poza krótkie, ogólnikowe sformułowania, opracowane są w ujęciu historycznym i wzbogacone o nazewnictwo staropolskie i obce.

W latach 1988-1989 Izydor Grzeluk wspomagał organizowanie Muzeum I. J. Paderewskiego w Podchorążówce – Oddziału MNW i wraz z pracownikami warszawskiego Muzeum Literatury organizował Muzeum Adama Mickiewicza w Nowogródku na Białorusi (1990-1991).

Zajmował się również inwentaryzacją mebli zabytkowych i instrumentów muzycznych w meblowych obudowach, współpracując z Ośrodkiem Dokumentacji Zabytków i muzykologiem Benjaminem Voglem.

Po przejściu na emeryturę w 1999 r. nie zaniechał pracy naukowej, pisząc artykuły poświęcone meblarstwu, poprawiając i rozbudowując swój *Słownik*, a także podejmując pracę dydaktyczną na Wydziale Techno-

logii Drewna SGGW (specjalność Konserwacja Drewna Zabytkowego). Kontakt ze studentami i doktorantami piszącymi o stolarce i wnętrzach utrzymywał już wcześniej, w trakcie swej wieloletniej pracy w MNW, udzielając im wszechstronnej pomocy, rad, a niejednokrotnie i rozleglejszej opieki merytorycznej.

Prywatnie był człowiekiem bezkompromisowym, często nie pozbawionym uporą, uczciwym, bezinteresownym oraz bardzo pomocnym i oddanym nie tylko szerokiej grupie przyjaciół. Wspomagał na wszelkie sposoby osoby tej pomocy potrzebujące, m.in. opiekował się dobroczyńcą MNW – Bronisławem Krystallem, a po jego śmierci również jego grobem. Cechy te pozwalały mu działać w sekcjach NSZZ Solidarność

(m.in. socjalnej w latach 1993-1998), do której to organizacji należał od 1980 roku.

Poza pracą zawodową objawiał różnorodne talenty i zainteresowania. Należało do nich liternictwo, fotografia, rysunek, często satyryczny, odbijający jego stosunek do otoczenia, a przede wszystkim malarstwo, które uprawiał w stanie wojennym jako antidotum na ówczesną rzeczywistość, a ze szczególnym upodobaniem po przejściu na emeryturę.

Izidor Grzeluk należał do pokolenia, które samo o sobie mówiło, że mu „nie było wszystko jedno”.

Stanisław Stefan Mieleżkiewicz

Bibliografia publikacji Izidora Grzeluka w ujęciu chronologicznym

Współdziałł w opracowaniu *Przewodnika po Łazienkach Królewskich*, pod red. M. Kwiatkowskiego, Warszawa 1961.

ok. 300 haseł do *Encyklopedii Powszechnej PWN, Encyklopedii Warszawy*; wspólnie z Bożenną Maszkowską do *Słownika Terminologicznego Sztuk Pięknych*, pod red. S. Kozakiewicza, Warszawa 1976.

Meble simmlerowskie (fakty i legendy), „Stolica” 1980, nr 20.

Współdziałł przy opracowaniu katalogu wystawy w MNW *Decorum życia Sarmatów w XVII i XVIII wieku*, Warszawa 1980.

Meble simmlerowskie, „Rocznik Muzeum Narodowego w Warszawie” t. XXVI, 1982, s. 515-521.

Środy architektoniczne i malarzkie, czyli obiady włoskie króla Stanisława Augusta, „Rocznik Muzeum Narodowego w Warszawie” t. XXVII, 1983, s. 135-150.

Stolik z Gabinetu Monarchów Europejskich – dzieło Martina Carlina, „Rocznik Muzeum Narodowego w Warszawie” t. XXVIII, 1984, s. 65-81.

Wojciechów – pierwsza polska fabryka mebli giętych, „Design. Wiadomości Instytutu Wzornictwa Przemysłowego” 1992, nr 4, s. 28-36.

I. Grzeluk, B. Vogel, *Harmonika z Nieborowa*, „Ruch Muzyczny” 1995, nr 10, s. 26-28.

Jak dawniej sygnowano meble, „Przemysł Drzewny” 1996, nr 4, s. 4-5.

Meble windsorskie, „Przemysł Drzewny” 1996, nr 4, s. 1-4.

Stefana Narębskiego uwagi o stolarstwie wileńskim, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 1996, nr 4, s. 415-429.

Kaseta do gry w szachy, młynek i tryktraka [w:] Tron Pamiętek ku czci Najjaśniejszego, Niezwyciężonego Jana III Sobieskiego Króla Polskiego w trzechsetlecie śmierci 1696-1996, katalog wystawy w Muzeum Pałacu w Wilanowie, Warszawa 1996, s. 173-174.

Towarzystwo Akcyjne Warszawskiej Fabryki Mebli Stylowych Z. Szczerbiński i Spółka [w:] Koniec wieku. Sztuka polskiego

modernizmu 1890-1914, katalog wystawy w MNW i MNK, Warszawa 1996, s. 454.

I. Grzeluk, S. Mieleżkiewicz, 2 noty dotyczące mebli w katalogu wystawy *Pod Jedną Koroną. Kultura i sztuka w czasach unii polsko-saskiej*, Zamek Królewski w Warszawie 1997, s. 398, 440.

I. Grzeluk, S. Mieleżkiewicz, 2 noty dotyczące mebli w *Przewodniku po Muzeum Narodowym w Warszawie*, Warszawa 1998.

Słownik terminologiczny mebli, Ośrodek Dokumentacji Zabytków, Warszawa 1998.

Konkurs na sypialnię, „Biuletyn Historii Sztuki” 1999, nr 3-4, s. 411-420.

Bugatti w Polsce, „Przemysł Drzewny” 1999, nr 2, s. 14-15.

Słownik terminologiczny mebli, PWN, Warszawa 2000.

Antykizujące tkaniny z pałacu w Jabłonnie [w:] Arx Felicitatis. Księga pamiątkowa ku czci Prof. Andrzeja Rottermunda w sześćdziesiątą rocznicę urodzin, Warszawa 2001, s. 279-282.

Mies van der Rohe, „Przemysł Drzewny” 2000, nr 9, s. 14-15.

Jak powstał fotel na biegunach, „Przemysł Drzewny” 2002, nr 4, s. 20-24.

Przyczynki do twórczości Jerzego Hulewicza, „Biuletyn Historii Sztuki” 2002, nr 1-4, s. 227-230.

Jacob – Styl komercyjny, „Kolekcjoner”, stały dodatek do „Art & Bussines”, 2004, nr 10, s. 14-15.

Meble barokowe ze szpitala Jana Bożego w Warszawie, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 2004, nr 4, s. 419-434.

I. Grzeluk, S. Mieleżkiewicz, *Sekretera z zegarem – nota katalogowa nr 1/15 [w:] S. Mieleżkiewicz, Ten zegar stary... Katalog wystawy w MNW, listopad 2001 – styczeń 2002*.

Zachowane elementy symboliczne z ostatniej koronacji na Zamku Królewskim w Warszawie [w:] „Kronika Zamkowa” 2004, nr 1-2 (47-48), s. 73-81.

w druku

I. Grzeluk, W. Warchałowski, *Inwentarze nieborowskie*.

Polskie meble w zbiorach Radziwiłłów w Nieborowie i Arkadii [w:] Materiały z sesji pt. *Polskie meblarstwo – projektanci, obiekty, zbiory, piśmiennictwo*.

IZYDOR GRZELUK (1933-2004)

Izydor Grzeluk (28 September 1933 – 30 November 2004), art historian and for years curator at the National Museum in Warsaw and head of the Furniture Department, was born in Kupracze (today: Belarus). During the second world war resettled together with his whole family to Włodawa. A student of history of art at Warsaw University. In 1959, he began working at the National Museum in Warsaw, originally in the Education Department and then in the Museum-palace in Łazienki and the X. Dunikowski Museum in Królikarnia. From 1969 co-organiser of the Furniture Department at the National Museum in Warsaw, and since 1971 cooperated with a commission receiving donations for the Royal Castle in Warsaw, at the time undergoing reconstruction.

In his research I. Grzeluk embarked upon themes important for the history of Polish furniture and popularised the crafts. His studies and, simultaneously, most important achievement was the publication of *Słownik Terminologiczny Mebli* (*Dictionary of Furniture Terms*, Ośrodek Dokumentacji Zabytków 1998, Państwowe Wydawnictwo Naukowe 2000), the first Polish-language work of its sort, whose unquestionable value lies in an attempted codification of numerous terms and the introduction of new ones devised by the author. The dictionary entries

exceed brief and general statements, and are presented in an historical interpretation, enhanced with Old Polish and foreign terminology.

In 1988-1989 I. Grzeluk assisted in the establishment of the I. J. Paderewski Museum in the Podchorążówka in Royal Łazienki, and in 1990-1991, together with the Museum of Literature in Warsaw, he organised the Adam Mickiewicz Museum in Nowogródek (Navahrudak, Belarus) .

Upon retirement in 1999, I. Grzeluk started teaching in the Department of Wood Technology at the Agricultural Academy (Faculty of the Conservation of Historical Wood).

Apart from his professional work, Izydor Grzeluk was a man of multiple talents and interests, encompassing lettering, photography, drawing (often satirical) and, predominantly, painting, which during the martial law period he pursued as an antidote against surrounding reality.

Izydor Grzeluk was a member of a generation which refused to admit that "it's all the same".

Stanisław Stefan Mieleszkiewicz

□

ANNA DOBRZYCKA (1920-2005)

Dnia 15 lutego 2005 r. nie tylko poznańskie, ale też całe polskie muzealnictwo oraz historia sztuki poniosły niepowetowaną stratę. Odeszła od nas dr Anna Dobrzycka, długoletni pracownik naukowy Muzeum Narodowego w Poznaniu, wybitna badaczka i znawczyni dawnego malarstwa europejskiego.

Urodziła się 8 lipca 1920 r. w Poznaniu, jako córka Stanisława Dobrzyckiego, profesora Uniwersytetu Poznańskiego (zmarłego w 1931 r.) i Marcjanny z domu Świerczewskiej. Po ukończeniu szkoły powszechnej w 1929 r. kontynuowała naukę w Państwowym Gimnazjum im. Generałowej Zamoyskiej w Poznaniu, gdzie zdała egzamin dojrzałości w czerwcu 1937 roku. W październiku tegoż roku rozpoczęła studia w zakresie historii sztuki na Uniwersytecie Poznańskim. Naukę przerwał wybuch II wojny światowej. Wysiedlona z Poznania w grudniu 1939 r. do Generalnej Guberni, lata okupacji spędziła najpierw w Warszawie, a potem w Piotrkowie Trybunalskim, gdzie pracowała w zakładzie ogrodniczym, ale także udzielała tajnych lekcji z zakresu programu gimnazjum i szkoły powszechnej.

W czerwcu 1945 r. wróciła do Poznania i podjęła przerwane studia na Uniwersytecie. Od świetnych pedagogów, takich jak ks. prof. Szczęsny Dettloff, prof. Gwido Chmurzyński i prof. Zdzisław Kępiński, nauczyła się dużo, zwłaszcza metody pracy. Rok później obroniła pracę magisterską *Dekoracja stiukowa pojezuickiego kościoła w Poznaniu*. Wyniki swych badań i wcześniejszych zainteresowań opublikowała potem m.in. w monografii *Jerzy W. Neunhertz, malarz śląski* (Poznań 1958).

Jeszcze jako studentka czwartego roku historii sztuki związała swoje losy i – bez przesady rzec można – także swoje życie z muzeum poznańskim na następne 45 lat.

Już bowiem od listopada 1945 r. pracowała jako wolontariuszka w Muzeum Wielkopolskim w Poznaniu, angażując się w organizację Działu Sztuki Starożytnej oraz tworzenie Działu Instrumentów Muzycznych. Przyczyniła się wówczas w znacznym stopniu do sporządzenia pierwszych inwentarzy obu tych działów.

W marcu 1946 r. otrzymała już etat asystenta

w Muzeum Wielkopolskim, w styczniu 1950 – adiunkta, a w styczniu 1953 – kustosa Galerii Malarstwa Obcego. Zajęła się wówczas opracowywaniem zbiorów malarstwa europejskiego w Muzeum Narodowym w Poznaniu – głównym terenem jej penetracji naukowych stało się początkowo malarstwo holenderskie XVII stulecia. Skrupulatne i wytężone badania, które prowadziła podczas swego holenderskiego stypendium na przełomie 1955 i 1956 r. w Rijksbureau voor Kunsthistorische Dokumentatie w Hadze, pozwoliły jej na przygotowanie doskonałej i przełomowej wystawy „Portret holenderski XVII wieku w zbiorach polskich” (Muzeum Narodowe w Poznaniu, 1956), pierwszego takiego przeglądu w muzealnictwie polskim. Opublikowała następnie dwa niezwykle ważne – i jedyne do dziś – katalogi zbiorów Muzeum Narodowego w Poznaniu: *Malarstwo holenderskie XVII-XVIII wieku* (1958) i *Malarstwo flamandzkie XVII-XVIII wieku* (1967), a także cenioną do dziś, także za granicą, monografię w języku francuskim *Jan van Goyen, 1596-1656* (Poznań 1963), żeby nie wymieniać wielu mniejszych artykułów dotyczących artystów niderlandzkich z tego okresu i ich dzieł.

Ale już w tym samym czasie jej zainteresowania badawcze rozszerzyły się na inne tematy, w istotny sposób związane jednak ze zbiorami muzeum poznańskiego. Pierwszą jej pasją stały się badania nad malarstwem hiszpańskim, głównie XVII stulecia, owego

Złotego Wieku w sztuce iberyjskiej. Nie bez znaczenia był tu fakt, że muzeum poznańskie jest właścicielem najwspanialszego zbioru malarstwa hiszpańskiego baroku, przede wszystkim dzięki temu, że posiada od stu lat kolekcję Atanazego hr. Raczyńskiego, wybitnego wielkopolskiego zbieracza i konesera sztuki z XIX wieku. Wkrótce Anna Dobrzycka stała się dzięki swym dogłębnym badaniom naukowym i zdobytej wiedzy główną specjalistką polską w zakresie malarstwa hiszpańskiego baroku. Przygotowana przez nią wystawa „Malarstwo hiszpańskie XIV-XVIII wieku w zbiorach polskich” (Muzeum Narodowe w Poznaniu, 1967) zebrała i zaprezentowała wszystkie istotne obrazy hiszpańskie z polskich zbiorów publicznych i kościelnych. Bez wątplenia było to rewelacją na skalę krajową. W następnych latach Dobrzycka opublikowała wiele artykułów na ten temat, zdobywając również renomę za granicą. Potwierdziła ją wydaniem monografii *Diego Velazquez* (Warszawa 1972).

Jej wszechstronne zainteresowania i bogata wiedza zaowocowały przygotowaniem w tym czasie ważnej wystawy „Sztuka francuska w zbiorach polskich, 1230-1830” (Muzeum Narodowe w Poznaniu, 1973). Dzięki jej staraniom była to pełna prezentacja najciekawszych obiektów rozmaitych gatunków sztuki francuskiej tego czasu, po raz pierwszy zorganizowana w takim rozmiarze w Polsce.

Równocześnie z badaniami nad malarstwem hiszpańskim, jej zainteresowania koncentrowały się już od lat 60. na działalności Atanazego Raczyńskiego, zbiorach jego Galerii, jego aktywności kolekcjonerskiej i mecenasowskiej. Już w 1959 r. opublikowała artykuł *Galeria Atanazego Raczyńskiego w świetle „Libri Veritatis”* („Muzealnictwo” nr 9) o bezcennych archiwaliach zebranych przez Raczyńskiego. W następnych latach pojawiało się wiele jej publikacji dotyczących zbiorów tego kolekcjonera. Stała się wkrótce głównym badaczem zbiorów i działalności Raczyńskiego; pisała o jego kontaktach m.in. z Leopoldem Robertem, Berterem Thorvaldsenem, Federico de Madrazo.

Niech mi będzie wolno wspomnieć, że gdy w 1973 r., jako świeżo upieczony magister historii sztuki, trafiłem do Działu Malarstwa Obcego Muzeum Narodowego w Poznaniu pod skrzydła pani dr Anny Dobrzyckiej, czułem się początkowo trochę nieswojo, broniłem bowiem pracy magisterskiej z zakresu architektury późnogotyckiej. Jednak jej życzliwość i ciepło w kontaktach stopniowo pozwoliły mi znaleźć pełne zrozumienie dla malarstwa i zainteresować się nim głębiej. Miała wyjątkową umiejętność nawiązywania kontaktu z młodymi pracownikami, kontaktu niemal partnerskiego. Nie narzucając swego zdania, potrafiła pod-

sunąć nowe, ciekawe dla badań problemy związane z naszymi zbiorami malarstwa europejskiego. To ona zainspirowała mnie do opracowania poznańskiej kolekcji malarstwa, najpierw niderlandzkiego XV-XVI w., a potem sztuki europejskiej XIX wieku. Jej profesjonalne uwagi pozwoliły mi działać w odpowiedni sposób oraz znaleźć istotny punkt podejścia do badań i opracowywania obiektów.

Jej aktywność, umiejętność współpracy w zespole i wszechstronność działań była godna podziwu. Miała też cudowne wyczucie wartości sztuki. Bo chociaż interesowało ją przecież wtedy głównie malarstwo dawne, potrafiła docenić wartość malarstwa europejskiego XIX w. w naszych zbiorach, dotąd tak deprecjonowanego. Ukoronowaniem jej badań w tym zakresie było niewątpliwie przygotowanie przez nią wystawy „Galeria Atanazego Raczyńskiego” w muzeum poznańskim w 1981 roku. Po raz pierwszy od czasów międzywojennych pokazano wówczas całość zbiorów A. Raczyńskiego na jednej ekspozycji. To przecież kolekcja wyjątkowa, nie tylko w skali polskiej, ale i europejskiej. Istotnym walorem tej ekspozycji było, moim zdaniem, wydobycie przy okazji obrazów artystów XIX w. z kolekcji Raczyńskiego na światło dzienne – wiele z nich opuściło dzięki temu po latach czeluście magazynowe i udokumentowało swą wartość. Liczne znalazły się potem w stałych ekspozycjach poznańskiego muzeum. Anna Dobrzycka wykazała wówczas znakomite zrozumienie nowych trendów w historii sztuki europejskiej, która odkrywała wtedy nowe wartości w sztuce romantycznych artystów niemieckich czy francuskich XIX stulecia, wcześniej nie cenionych. Z wielką przyjemnością wspominam zatem naszą współpracę przy tej wystawie i wydaniu jej katalogu, gdy opracowywałem tę właśnie część zbiorów.

I jestem przekonany, że to właśnie dzięki tej wystawie kolekcja artystów XIX w. z Galerii Atanazego Raczyńskiego zaistniała w świadomości muzealników w Europie i świecie, co już wkrótce zaowocowało udziałem tych obiektów w wielu ważnych ekspozycjach światowych. Po latach, na przełomie 1972 i 1973 r., odbyły się wystawy malarstwa XIX w. z Galerii A. Raczyńskiego w muzeach w Monachium, Berlinie i Kolonii, odnosząc wielkie sukcesy. Muzealnictwo światowe jest teraz świadome, że jedne z najlepszych zbiorów malarzy późnego romantyzmu znajdują się w Poznaniu (stanowiąc obecnie część zbiorów Fundacji im. Raczyńskich).

W następnych latach Anna Dobrzycka nadal zajmowała się zbiorami A. Raczyńskiego i jego działalnością. Publikowała dalsze prace na temat tego kolekcjonera, np. *Atanazy Raczyński 1788-1874* (w: *Mysł o sztuce*, Warszawa 1976). W 1973 r. wystąpiła na Międzynarod-

dowym Kongresie Historii Sztuki w Granadzie w Hiszpanii, wygłaszając referat *Atanazy Raczyński a Lisbonne et a Madrid* (publ. Granada 1978). W „Studiach Muzealnych” (t. XII, 1977) przedstawiła ciekawą interpretację portretu Raczyńskich malowanego w 1839 r. przez Adolpha Henninga (*Poznańscy Medyceusze. Rodzinny portret Raczyńskich*). Ogromnie żałować należy, że planowana przez nią monografia na temat postaci Atanazego Raczyńskiego i jego działalności nie ujrzała światła dziennego. Nie pozwoliły na to jej problemy zdrowotne.

Anna Dobrzycka była osobą nie tylko zaangażowaną w swą pracę merytoryczną, ale miała także wielkie zasługi w działalności wydawniczej muzeum poznańskiego. Od 1968 r. pełniła bowiem nadzór merytoryczny nad wydawnictwami MNP; prowadziła także redakcję „Studiów Muzealnych” (do 1957) i „Muzealnictwa” (od nr 4). Mimo wielkich obciążeń, jako kuratorki Galerii Malarstwa Obcego, potrafiła znaleźć czas i energię na prowadzenie Działu Wydawnictw.

Trzeba także podkreślić zaangażowanie Anny Dobrzyckiej w zakresie popularyzowania i upowszechniania zbiorów Galerii Malarstwa Obcego muzeum poznańskiego. W 1969 r. opublikowała pierwsze wydanie swego przewodnika *Galeria Malarstwa Obcego*, którego poprawione lub zmienione edycje pojawiły się w 1977 i 1985 roku. Opracowała także wiele innych publikacji na temat zbiorów malarstwa europejskiego w Muzeum Narodowym w Poznaniu.

Działalność Anny Dobrzyckiej była bardzo ceniona. W latach 1952-1958 była sekretarzem Oddziału Poznańskiego Stowarzyszenia Historyków Sztuki, a w

okresie 1960-1972 członkiem Zarządu Głównego SHS. Brała też aktywny udział w pracach Wydziału Nauk o Sztuce Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu. W 1964 r. otrzymała tytuł doktora nauk humanistycznych Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Warszawskiego. Obok wielu wcześniejszych odznaczeń otrzymała m.in. w 1975 r. Złoty Krzyż Zasługi Polonia Restituta.

Gdy przeszła w 1981 r. na emeryturę, nadal w niepełnym wymiarze godzin była kuratorem Galerii Sztuki Obcej muzeum w Poznaniu jako starszy kustosz. W końcu listopada 1991 r. opuściła formalnie nasze muzeum. Była jednak zawsze obecna na otwarciach wszystkich ciekawszych wystaw w MNP. Cały czas starała się pracować nad monografią na temat Atanazego Raczyńskiego. Odwiedzała nas także, w miarę potrzeb i sił, w Dziale Malarstwa Obcego. I te właśnie odwiedziny u dawnych kolegów z Działu były najprzyjemniejszym momentem, który pamiętam. Pani Anna Dobrzycka interesowała się wszystkim, co się dzieje w Dziale i Galerii, nad czym pracujemy, jakie planujemy zmiany, jakie będą wkrótce wystawy.

Teraz, gdy zbliża się moment publikacji nowego katalogu całości zbiorów Galerii Atanazego Raczyńskiego, w którego przygotowanie włączyła się także w esejnym wstępnym dr Anna Dobrzycka, będziemy mogli oddać jej hołd tą publikacją. I żałować należy bardzo, że nie było jej dane doczekać chwili obejrzenia nowego opracowania tej szczególnej kolekcji, której badaniom poświęciła tak wiele lat życia.

Maciej Piotr Michałowski

ANNA DOBRZYCKA (1920-2005)

Dr. Anna Dobrzycka, a member of the scientific staff of the National Museum in Poznań and an outstanding researcher and expert on Old European painting, died on 15 February 2005.

Born in Poznań on 8 July 1920, in 1937 she enrolled in the history of art faculty at Poznań University. After the war, as a student, she began working at the Poznań museum (1945), originally as a volunteer organising the Department of Ancient Art and the Department of Musical Instruments. Since 1946 she was already an assistant at the Museum of Greater Poland (today: National Museum) in Poznań, and from 1953 – as a custodian in the Gallery of Foreign Painting. While working on the collections of European painting, she became interested in Dutch and Flemish art. The outcome of her studies assumed the form of an important exhibition about “The Dutch Seventeenth-Century Portrait in Polish Collections” (1956), and

then a catalogue of the collections of the National Museum in Poznań: *Malarstwo holenderskie XVII-XVIII wieku (Dutch Painting of the Seventeenth-Eighteenth Century)* (1958) and *Malarstwo flamandzkie XVII-XVIII wieku (Flemish Painting of the Seventeenth-Eighteenth Century)* (1967).

In subsequent years, A. Dobrzycka studied the painting of the Spanish Baroque, whose best collection in Poland had been in the possession of the Poznań Museum since 1903 thanks to a deposit made by the Atanazy Raczyński Gallery. Years devoted to pertinent research enabled her to become the most outstanding Polish specialist on the Golden Age of Iberian painting. Her efforts were crowned by a prominent exhibition on: “Spanish Painting of the Fourteenth-Eighteenth Century in Polish Collections” (National Museum in Poznań, 1967). At the same time, A. Dobrzycka examined the activity of Atanazy Raczyński,

a renowned Poznań collector, historian, and art patron, as well as his Gallery, and published numerous works on the subject. The most significant testimony of her interest was the exhibition: "The Atanazy Raczyński Gallery", featured at the National Museum in Poznań in 1981. The exposition and the accompanying catalogue edited by Dr. A. Dobrzycka presented all the exhibits from the A. Raczyński collection, exceptional in Polish museums due to its amassment of works by Old Masters and the nineteenth-century artists with whom the collector was acquainted. In 1964, Anna Dobrzycka received a Ph.D. degree

at Warsaw University; she was also an active member of the Society of Historians of Art and the Poznań Society of the Friends of Science, and continued to work to the end of 1991, although retired, as a curator in the Gallery of Foreign Painting.

Polish museum studies and history of art have lost one of their most acclaimed representatives.

Maciej Piotr Michałowski

□

TERESA JAKIMOWICZ (1931-2005)

W dniu 25 lutego 2005 r. zmarła niespodziewanie prof. dr hab. Teresa Jakimowicz. Była znanym i cenionym w kraju i za granicą historykiem sztuki o poważnym dorobku naukowym. Znaczną część swego życia poświęciła pracy w Muzeum Narodowym w Poznaniu.

Urodziła się 26 czerwca 1931 r. w Warszawie jako córka Stanisława Jakimowicza i Cyrylli z Dłuskich. Ojciec, mgr inż. architekt, był asystentem w Zakładzie Architektury Polskiej Politechniki Warszawskiej. Słuchał wówczas m.in. wykładów wybitnego artysty Stanisława Noakowskiego i sporządzał z nich notatki ilustrowane własnymi rysunkami. Spuściznę tę Teresa przechowywała z pietyzmem do końca życia.

W 1937 r. rodzina Jakimowiczów przeniosła się do Poznania, gdzie ojciec podjął pracę w swoim zawodzie. Zamieszkali w pięknym miejscu w dzielnicy Łazarz, nieopodal parku Wilsona i mieli w perspektywie spokojne i dostatnie życie. Wybuch II wojny światowej zniweczył te nadzieje. Okres okupacji rodzina Jakimowiczów spędziła w Garwolinie k. Warszawy, gdzie Teresa pobierała nauki w zakresie szkoły podstawowej i pierwszych klas gimnazjum na tajnych kompletach.

W 1945 r. rodzina wróciła do Poznania. Teresa podjęła wówczas naukę w Gimnazjum i Liceum ss. Urszulanek. Maturę typu humanistycznego zdała w 1949 roku. W tymże roku wstąpiła na Uniwersytet Poznański i w latach 1949-1954 studiowała historię sztuki. W tym bardzo trudnym czasie Teresa i koledzy z jej rocznika zdobywali wiedzę pod kierunkiem znakomitych profesorów. Spośród nich przypomnieć trzeba przede wszystkim ks. prof. Szczęsnego Dettloffa, który, jak chyba nikt, uczył swoich studentów patrzeć na dzieło sztuki i analizować je, prof. Gwidona Chmurnyńskiego – specjalistę od sztuki okresu średniowiecza, prof. Mariana Morelowskiego i prof. Zdzisława Kępińskiego. Teresa znalazła się nie tylko w otoczeniu wybitnych profesorów, ale i znakomitych kolegów. Niektórzy z nich, jak np. Piotr Skubiszewski, Janusz Kęłbowski, Zofia Ostrowska-Kęłbowska, znajdują się dziś w europejskiej czołówce uczonych w swej dyscyplinie. Zarówno tradycje rodzinne, jak i okres studiów uformowały intelekt Teresy i w sposób naturalny skierowały ją na drogę badań naukowych. Ich przedmiotem miała stać się historia architektury ze szczególnym uwzględnieniem epoki renesansu i manieryzmu. Tej problematyce poświęcona była jej praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. dra Zdzisława Kępińskiego i obroniona w 1954 roku.

Od 1 kwietnia 1954 r. Teresa podjęła pracę w Muzeum Narodowym w Poznaniu, w tworzonej wówczas Oddziale Muzeum Historii Miasta Poznania. Pierwsze miesiące upłynęły w gorączkowym napięciu i nawale pracy w związku z tworzeniem ekspozycji muzeum, którego otwarcie, w odbudowanym po zniszczeniach wojennych gmachu ratusza przewidywano na 22 lipca 1954 roku. Później dopiero przyszedł czas na refleksję, szukanie swego miejsca w strukturach nowej placówki i formułowanie planów badawczych na przyszłość. Kustoszem Muzeum Historii Miasta Poznania była wówczas osoba wybitna, dr Hanna Ziółkowska. Zmierzała ona do tego, by każdy z zatrudnionych w ratuszu młodych absolwentów uczelni miał możliwość realizacji swoich życiowych planów i ambicji. Teresa zajęła się badaniami nad architekturą, sztuką i kulturą Poznania w okresie nowożytnym. Jeśli nawet na początku były to prace nużące i mało spektakularne (jak np. wydobywanie z ruin Starego Miasta szczątków kamieniarki i detali architektonicznych oraz ich opracowywanie), to jednak przyczyniały się do poszerzenia wiedzy o zabytkowej architekturze Poznania i wzbo-

gacały warsztat naukowy historyka sztuki. Wtedy też chyba po raz pierwszy – wobec rozmiarów zniszczeń wojennych i tworzących się programów odbudowy Starego Miasta – Teresa zaczęła myśleć o doniosłości problemów związanych z miejscem zabytku w kontekście przestrzeni kulturowej. W przyszłości stanie się to jednym z ważnych podejmowanych przez nią wątków badawczych.

W Muzeum Narodowym w Poznaniu przeszła kolejno wszystkie stopnie służbowe od asystenta do starszego kustosa (1977). Równolegle prowadziła badania naukowe i publikowała liczne artykuły, m.in. w „Biuletynie Historii Sztuki”, „Studiach Muzealnych”, „Studiach i Materiałach do dziejów Wielkopolski i Pomorza”, w „Ochronie Zabytków”. Problematyka tych prac była szeroka. Poza artykułami dotyczącymi architektury najbliższej jej epoki renesansu już w latach 60. wkroczyła ze swymi przemyśleniami i badaniami na obszary związane z kształtowaniem się rezydencji nowożytnej, a także z konserwacją zabytków (m.in. artykuł pt. *Violet le Duc architekt konserwator i jego związki z Polską*) oraz z historyzmem w architekturze europejskiej XIX wieku.

W 1977 r. uzyskała doktorat z historii sztuki na Uniwersytecie im. A. Mickiewicza w Poznaniu na podstawie pracy *Dwór murowany w Polsce w wieku XVI (wieża – kamienica – kasztel)*, której promotorem był prof. dr Zdzisław Kępiński, opublikowanej nakładem PWN w 1979 roku. Stopień doktora habilitowanego nauk humanistycznych w zakresie historii sztuki uzyskała w 1984 r. na podstawie pracy *Temat historyczny w sztuce ostatnich Jagiellonów*. Recenzentami pracy i dorobku Teresy Jakimowicz wnoszącymi o dopuszczenie jej do kolokwium habilitacyjnego, przeprowadzonego następnie przez Radę Wydziału Historycznego UAM, byli prof. prof. Jerzy Topolski, Mieczysław Zlat i Lech Kalinowski. Książka, uważana za opracowanie nowatorskie, ukazała się drukiem w 1985 r. (PWN).

W związku z uzyskaniem tytułu doktora habilitowanego, Ministerstwo Kultury i Sztuki 15 lipca 1985 r. powołało ją na stanowisko docenta w Muzeum Narodowym w Poznaniu. Już wcześniej, bo w roku 1978 zmienił się zakres jej zadań w Muzeum Narodowym w Poznaniu. Niezależnie od zachowania części obowiązków w Muzeum Historii Miasta Poznania w ratuszu powierzono jej jako kuratorowi, opiekę merytoryczną nad oddziałami-rezydencjami w Gołuchowie, Śmiełowie i Rogalinie. Powierzenie Teresie Jakimowicz opieki nad tak ważnymi w strukturze Muzeum Narodowego oddziałami wiązało się bezpośrednio z prowadzonymi przez nią badaniami, a zwłaszcza z jej studiami nad dziejami Gołuchowa. Obejmowały one dzieje

zamku od jego funkcjonowania jako rezydencji rodu Leszczyńskich do stworzenia przez Izabellę z Czartoryskich Działyńską jej *paradis terrestre*, zamku-muzeum ze zgromadzoną w nim kolekcją dzieł sztuki, która stała się jedną z najwybitniejszych kreacji muzealnych na ziemiach polskich.

Tym zagadnieniom i ich europejskiemu kontekstowi poświęciła Teresa Jakimowicz kilka ważnych opracowań. W planach Muzeum Narodowego w Poznaniu i osobiście Teresy było zorganizowanie wystawy zbiorów gołuchowskich. Do realizacji tego projektu nie doszło z przyczyn niezależnych ani od niej, ani od muzeum.

W Muzeum Historii Miasta Poznania, poza organizacją stałej ekspozycji dotyczącej dziejów miasta w czasach nowożytnych (do 1793 r.), była Teresa autorką lub współautorką kilku wystaw. Jednak najważniejszym polem jej badań był ratusz – dzieje gmachu, jego architektura, wystrój, treści artystyczne i ideowe. Jej wielkim projektem było napisanie pełnej, udokumentowanej źródłowo monografii ratusza jako zabytku wybitnej klasy, a także miejsca kulturowego, którego znaczenie dla Poznania (i dla Polski w ogóle) w przeszłości, a także współcześnie nie podlega dyskusji. W tym celu zbierała materiały, pogłębiała wiedzę o epoce, szukała źródeł inspiracji twórców i budowniczych ratusza. Rezultaty tych badań odnajdujemy w licznych artykułach poświęconych ratuszowi (m.in. drukowanych w „Kronice Miasta Poznania”), jak i w syntetycznych opracowaniach (m.in. w I tomie *Dziejów Poznania* pod red. J. Topolskiego, PWN 1988). Także artykuł *Ratusz poznański – prolegomena do monografii*, zamieszczony w zeszytach naukowych Politechniki Poznańskiej w 1995 r. świadczy o tym, że autorka stale kontynuowała badania nad tym tematem. Gdy na początku lat 90. przystąpiono do konserwacji elewacji ratusza, była jedną z pierwszych osób, które powołano do komisji opracowującej założenia tego podjętego na wielką skalę przedsięwzięcia. Jej udział w pracach gremium złożonego z historyków sztuki, architektów i konserwatorów był nadzwyczaj owocny.

W listopadzie 1985 r. Teresa Jakimowicz zgłosiła swoją kandydaturę w ogłoszonym przez Politechnikę Poznańską konkursie na stanowisko docenta w Instytucie Architektury i Planowania Przestrzennego, w specjalności historia architektury i urbanistyki. Została przyjęta i 1 września 1986 r. otrzymała nominację z Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Utrzymała jednak do 1991 r. część etatu w Muzeum Narodowym w Poznaniu jako kurator zamku-muzeum w Gołuchowie.

Na Politechnice Poznańskiej sprawowała w latach

1987-1990 funkcję prodziekana na Wydziale Budownictwa Lądowego. W 1990 r. rektor Politechniki powołał ją na kierownika Zakładu Historii Architektury i Planowania Przestrzennego. Obowiązki te pełniła aż do przejścia na emeryturę w 2001 roku.

Podjęcie pracy organizacyjnej i dydaktycznej na Politechnice Poznańskiej wpłynęło na poszerzenie jej horyzontów naukowych. Kierując młodą kadrą na wydziale kształcącym przyszłych architektów, musiała w obręb swoich zainteresowań historycznych włączyć problemy architektury i budownictwa XX w., od dwudziestolecia międzywojennego, a także realizacje współczesne. Opracowała program grantu pt. „Architektura i urbanistyka Poznania ok. 1900 do ok. 1990”, uzyskała akceptację i środki finansowe od Komitetu Badań Naukowych. W programie badawczym, którym kierowała wzięli udział pracownicy Zakładu Historii Architektury i Konserwacji Zabytków Politechniki Poznańskiej. Efektem prac tego zespołu jest książka pt. *Architektura i urbanistyka Poznania XX wieku* wydana nakładem Wydawnictwa Miejskiego w listopadzie 2005 roku. Profesor Teresa Jakimowicz niestety nie doczekała ukazania się drukiem dzieła, którego była inicjatorką i redaktorem.

Tak szerokie horyzonty badawcze Teresy Jakimowicz nie byłyby możliwe gdyby nie wielokrotnie uzyskiwane przez nią stypendia na studyjne wyjazdy zagraniczne, m.in. pięciokrotnie do Francji, raz do Anglii (stypendium British Council) i do Szwecji. Szlaki jej podróży wiodły także oczywiście do Włoch i do Niemiec. Szczególnie owocne były kontakty naukowe z Centre d' Etu-

des Superieures de la Renaissance na Uniwersytecie w Tours oraz uczestnictwo w licznych konferencjach międzynarodowych, m.in. w Tours, Nothingam, Urbino i Lipsku. Kontakty ze światową historią sztuki i kultury sprawiły, że sztukę polską, która była głównym przedmiotem jej badań, widziała w szerokiej, europejskiej perspektywie.

Profesor Teresa Jakimowicz była autorką 84 publikacji, w tym 5 książkowych. Wypromowała trzech doktorantów, których prace dotyczyły historii architektury i urbanistyki głównie XIX i XX wieku. Udzielała się w kilku organizacjach i stowarzyszeniach naukowych, m.in. w Stowarzyszeniu Historyków Sztuki, gdzie pełniła liczne obowiązki, i w Poznańskim Towarzystwie Przyjaciół Nauk. W tym szacownym gremium sprawowała m.in. funkcję przewodniczącej Wydziału Nauk o Sztuce. W latach 1990-1992 działała w Komitecie Nauk o Sztuce Polskiej Akademii Nauk, Komisji Historii Kultury Komitetu Nauk Historycznych PAN, Komisji Badań Regionalnych Oddziału PAN w Poznaniu. W 1984 r. została powołana do Association pour l' Etude du XIX siècle Francais. Od 1990 r. była członkiem Rady Naukowej Muzeum Narodowego w Poznaniu, a w 1996 r. (po zmianie statutu) została powołana do Rady Muzealnej tegoż muzeum, w której pracach brała udział przez dwie kadencje.

W 1973 r. została odznaczona Odznaką Honorową Miasta Poznania, a w 1985 r. Krzyżem Kawalerskim francuskiego Ordre des Arts et des Lettres.

Magdalena Warkoczewska

TERESA JAKIMOWICZ (1931-2005)

Prof. Dr. hab. Teresa Jakimowicz – a historian of art highly regarded both at home and abroad for her important scientific accomplishments – died on 25 February 2005. Prof. Jakimowicz devoted a considerable part of her life to the National Museum in Poznań.

Born on 26 June 1931 in Warsaw, she studied history of art at Poznań University from 1949 to 1954. Her scientific investigations focused on the history of architecture, with particular attention paid to the Renaissance and Mannerism. From 1954 she began working at the National Museum in Poznań, where she examined the architecture, art and culture of Poznań during the modern period, as well as the rank of the historical monument within the context of cultural space. Prof. Jakimowicz conducted scientific research and published numerous articles on the Renaissance, the emergence of the modern residence, the conservation of historical monuments, and historicism in nine-

teenth-century European architecture. In 1977 she received her Ph.D. degree in history of art at Poznań University upon the basis of the thesis: „Dwór murowany w Polsce w wieku XVI (wieża-kamienica-kasztel)” (“The Brick Manor House in Poland during the Sixteenth Century [Turret – Town House – Castle]”). In 1978 Prof. Jakimowicz was entrusted with supervision over museums-residences in Gołuchów, Śmiełów and Rogalin. She wrote a number of publications on the history of Gołuchów Castle - a residence of the Leszczyński family, and subsequently a museum established by Izabela Działyńska, born Czartoryska, containing an extensive collection of works of art and their European context. An important domain of Prof. Jakimowicz's research was the Town Hall in Poznań – an exceptional historical monument of immense significance for the history of Poznań and Poland; the author wrote about the history of the building, its architecture, interior design, as well as artis-

tic and ideological contents. In 1985 Prof. Jakimowicz began working in the Institute of Architecture and Spatial Planning at the Poznań Polytechnic, in 1987-1990 she was vice-dean at the Department of Civil Engineering, and in 1990 she was appointed head of the Department of the History of Architecture and Spatial Planning at the Poznań Polytechnic. Widening the range of her research by introducing the topics of twentieth-century architecture and civil engineering, Prof. Jakimowicz proposed a programme entitled "The Architecture and Town Planning of Poznań from ca. 1900 to about 1990", which she supervised almost to the end of her life; the programme will be published in the autumn of 2005. Prof. Jakimowicz maintained extensive

contacts with global history of art and culture by co-operating with, i. a. Centre d' Etudes Superieures de la Renaissance at the University of Tours and attending numerous international conferences. She was the author of 84 publications, including five books. Prof. Teresa Jakimowicz was also a member of numerous scientific societies. In 1984 she joined Association pour l'Etude du XIX siecle Francais, and in 1985 she was awarded the Cavalry Cross of the French Ordre des Arts et des Lettres.

Magdalena Warkoczevska

□

JERZY BANACH (1922-2005)

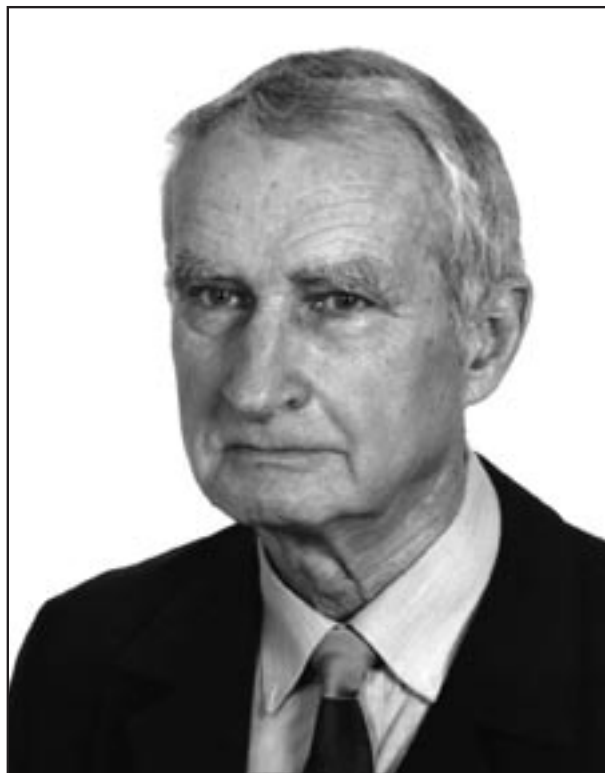
W piątek 8 kwietnia, w dniu pogrzebu Ojca Świętego, zmarł nagle profesor dr hab. Jerzy Banach, wybitny znawca i badacz ikonografii Krakowa, długoletni dyrektor Muzeum Narodowego w Krakowie, a później jego kurator.

Był krakowianinem. Tu się urodził 15 sierpnia 1922 r. w rodzinie urzędnika państwowego, tu uczęszczał do liceum im. Bartłomieja Nowodworskiego, tu w czasie wojny pracował w antykwariacie, a po jej zakończeniu studiował historię sztuki na Uniwersytecie Jagiellońskim, gdzie następnie doktoryzował się (w 1965 r. na podstawie pracy *Ikonografia Wawelu*) i habilitował (w 1982 r. rozprawą *Herkules polonus. Studium z ikonografii sztuki nowożytnej*).

Życie Jerzego Banacha było przez ponad 50 lat związane z muzealnictwem, w tym przez pół wieku z muzeami krakowskimi, najpierw z Państwowymi Zbiorami Sztuki na Wawelu, a później z Muzeum Narodowym w Krakowie, gdzie spędził ponad 40 lat swojego pracowitego życia zawodowego, w tym 11 na stanowisku jego dyrektora.

Karierę zawodową rozpoczął z chwilą ukończenia studiów w 1950 r. podejmując 1 lutego pracę w Muzeum Historii Wawelu pod kierunkiem prof. Jerzego Szablowskiego, który powierzył mu zorganizowanie działu ikonografii Wawelu. W niedługim czasie muzeum przyłączono do Państwowych Zbiorów Sztuki na Wawelu, a Jerzy Banach został kustoszem w tym dziale i sekretarzem redakcji wydawnictw. Na własną prośbę odszedł stamtąd 31 maja 1958 roku. 15 kwietnia 1959 r. rozpoczął pracę w Muzeum–Zamku w Łańcucie, skąd po czterech latach powrócił do Krakowa.

Obejmując z nominacji Ministra Kultury i Sztuki 1 maja 1963 r. stanowisko dyrektora Muzeum Narodowego w Krakowie, zapewne nie przypuszczał, że resztę swojego bardzo pracowitego życia zawodowego spędzi w tej instytucji, choć jako krakowianin z urodzenia i absolwent historii sztuki UJ miał od dawna kontakt z muzeum, choćby przez osobę prof. Feliksa Koperę, długoletniego dyrektora muzeum, do którego uczęszczał na zajęcia prowadzone w jego gabinecie w pałacyku Czapskich. Wtedy jednak nie wiedział, że w tym

gabinecie przyjdzie mu spędzić jedenaście bardzo pracowitych i owocnych lat.

Był perfekcjonistą. Każda jego praca zarówno pod względem formalnym, jak i merytorycznym była dopracowana w najdrobniejszych szczegółach. Tego samego wymagał od współpracowników, co w pełnym osobości zespole pracowników muzeum często wywoływało scysje, ale i znajdowało zrozumienie. Otwarte „światowe” spojrzenie na muzeum, które początkowo wywoływało zdziwienie w młodym, wychowanym po II wojnie zespole pracowniczym, w krótkim czasie zyskało aprobatę. Działalność Muzeum Narodowego w Krakowie zdobyła szerokie uznanie wśród najlepszych europejskich placówek muzealnych, do których grona powróciło po wieloletniej przerwie.

Dyrektor Banach kładł duży nacisk na stronę redakcyjną publikacji muzealnych, których za jego czasów ukazało się wiele. Posiadał w tym znaczną wprawę, gdyż w trakcie pracy w Państwowych Zbiorach Sztuki na Wawelu prowadził m.in. sekretariat redakcji wawelskich wydawnictw. Rozumiał znaczenie katalogów i wszelkich muzealnych publikacji i poświęcał im wiele uwagi. Dbał o ich formę graficzną. Dzięki znakomitej obsadzie Pracowni Plastycznej powstało wtedy wiele bardzo pomysłowych i starannie opracowanych drobnych druków okolicznościowych. Pomimo występujących wówczas ogromnych trudności z uzyskaniem papieru i ograniczonych możliwości druku, dążył do

tego, aby każda wystawa organizowana w Muzeum Narodowym w Krakowie miała swoje wydawnictwo, tak aby pamięć o niej nie ginęła wraz z terminem jej zamknięcia. Zapoczątkował nową, bardzo cenną serię wydawniczą pod nazwą „Małe Katalogi Zabytków Wybranych”, w której ukazało się 6 zeszytów poświęconych interesującym choć niewielkim liczbowo kolekcjom.

Jerzy Banach kładł duży nacisk na poszerzanie kontaktu muzeum ze zwiedzającymi. Temu celowi służyły liczne prelekcje wygłaszane przez muzealnych specjalistów. Zorganizowano wówczas cztery cykle wykładów pod wspólnym tytułem *Ze sztuką przez kontynenty i stulecia*, którym towarzyszyły pokazy muzealnych obiektów. Duże znaczenie miało reaktywowanie w 1968 r. działalności Towarzystwa Przyjaciół MNK, które po 15 latach nieistnienia ponownie zgromadziło wokół muzeum osoby szczególnie zainteresowane muzealnictwem, a zwłaszcza Muzeum Narodowym w Krakowie, jego zbiorami i historią. Było to niezwykle ważne, gdyż wśród członków towarzystwa byli artyści, profesorowie wyższych uczelni, działacze oświatowi i zwykli ludzie, którym szczególnie zależało na rozwoju MNK. Współpraca z TP MNK zaowocowała wspólnie przygotowanymi wystawami, organizowanymi specjalnie dla jego członków muzealnymi pokazami i wykładami. Członków Towarzystwa zapraszano do zwiedzania muzealnych wystaw i uczestnictwa w organizowanych dla nich wycieczkach, mających na celu poznanie innych zabytków i ekspozycji. Było to, i jest nadal, szczególnie wdzięczne grono odbiorców muzealnych.

Za czasów dyrektury Jerzego Banacha ponownie zagościła w muzeum muzyka. Zespół kameralny Capella Bydgostiensis pro Musica Antiqua (obecnie znana jako Cappella Cracoviensis) pod kierownictwem Stanisława Gałońskiego, korzystając z gościnności Muzeum Narodowego rozpoczął w Sali *Hołdu pruskiego* w Sukiennicach cykl koncertów muzyki dawnej, kontynuowany przez kolejne lata aż do dnia dzisiejszego.

Jerzy Banach miał dar nawiązywania kontaktów międzyludzkich i bardzo dbał o ich podtrzymywanie. Dzięki niemu muzeum otrzymało bardzo cenne dary, m.in. od: Rozalii Hammer z Paryża (kilka obrazów Tadeusza Makowskiego), Emeryka Hutten-Czapskiego jun. z Rzymu (74 cenne okazy grafiki i druki), Jana i Susanne Brzękowskich z Paryża (kolekcję grafik i obrazów wybitnych współczesnych twórców), wdowy po zmarłym w 1949 r. Saszy Blondelu (znanym także jako André Bladel), pani Louise Peyre-Blondel (44 obrazy męża), Mariana Krotoczwila (jego prace), Julii Ginsberg z Francji (z zapisu 4 obrazy Olgi Poznańskiej), Leona Siemiradzkiego, syna Henryka (cenne

pamiętki po ojcu) oraz od Andrzeja Ciechanowickiego z Londynu, prywatnie przyjaciela dyr. Banacha (brązowy posążek konny Napoleona autorstwa Piotra Michałowskiego – wielka rzadkość – i rysunek Matisa). Dzięki jego staraniom udało się również zakupić wiele cennych obiektów.

W niełatwych latach 60. doprowadził do nawiązania przez MNK licznych kontaktów międzynarodowych, i to zarówno z innymi muzeami, jak i instytucjami, a zwłaszcza Komitetem Generalnym Międzynarodowej Rady Muzeów (ICOM), w którego pracach bardzo czynnie uczestniczył, wygłaszając referaty i publikując artykuły. Dzięki jego staraniom w 1973 r. brytyjski miesięcznik „The Connoisseur” zorganizował wspólnie z muzeami Krakowa Krakowski Festiwal Sztuki, powtarzany parokrotnie w latach późniejszych. Była to pierwsza pełna prezentacja zbiorów i dorobku krakowskich muzeów na forum europejskim. Temu samemu celowi służyło zainicjowane przez niego obszerne i wielokrotnie wznawiane wydawnictwo albumowe *Kraków – miasto muzeów*.

Był prawdziwym Europejczykiem. Od zawsze rozumiał i doceniał znaczenie dobrego wykształcenia, znajomości języków i ciągłego dokształcania się. Zdawał sobie sprawę, że kultura to żywy organizm, który, aby rozwijać się, musi czerpać z różnych, zwłaszcza europejskich źródeł. Dzięki takiemu podejściu, udało mu się wprowadzić krakowskie Muzeum Narodowe do Europy, i to nie tylko tej „socjalistycznej”. Najlepiej świadczą o tym zorganizowane pod jego kierownictwem wystawy zagraniczne: „Mille ans d`art en Pologne” zaprezentowana w 1969 r. w Petit Palais w Paryżu i jej zmieniona wersja „1000 Years of Art in Poland”, pokazana w roku następnym w Royal Academy of Arts w Londynie, zorganizowana wspólnie z Państwowymi Zbiorami Sztuki na Wawelu i Muzeum Pomorskim w Gdańsku (obecne Muzeum Narodowe w Gdańsku) „Katarzyna Jagiellonka, królowa polska, księżna Finlandii, królowa Szwecji”, eksponowana w 1965 r. w Turku w Finlandii, oraz przygotowana wspólnie z Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie „Golden Age of Polish Weapons” prezentowana w 1970 r. w Tokio i Kanazawa, która zapoczątkowała całą serię późniejszych wystaw organizowanych ze zbiorów MNK w Japonii.

W trosce o zapewnienie możliwie najlepiej wykształconych kadr, opracował w 1971 r. program dydaktyczny a następnie w latach 1973-1987 współpracował z pierwszym w Polsce podyplomowym Studium Muzealnictwa na Uniwersytecie Jagiellońskim, które do dzisiaj kształci licznych muzeologów z całej Polski, w tym wielu spośród pracowników krakowskiego

Muzeum Narodowego. Prowadził tam wykłady: *Wstęp do muzeologii i Struktura sieci muzealnej i organizacja muzeów*, w trakcie których przekazywał słuchaczom swoją ogromną wiedzę. Zużytkował ją także tworząc polską wersję językową dwudziestojęzycznego *Słownika terminów używanych w muzealnictwie* (wersja podstawowa zawierała 1632 terminy). Był autorem wielu opracowań wydanych w Polsce i zagranicą, poświęconych zagadnieniom ikonografii i dziejom Krakowa oraz jego sztuki.

Z jego inicjatywy powstały w Muzeum Narodowym w Krakowie dwa nowe działy: Pracownia Ikonografii Krakowa i Archiwum Historii MNK. Oba w znacznym stopniu przyczyniły się do wzbogacenia wizerunku i osiągnięć MNK. Zadaniem powołanego w 1973 r. Archiwum Historii MNK (w 1996 r. zostało przekształcone w Archiwum MNK) było zgromadzenie i opracowanie materiałów do historii muzeum w kontekście przypadającego w 1979 r. jubileuszu 100-lecia MNK. Drugim, równie istotnym zadaniem tego działu było przygotowanie publikacji, na podstawie których można byłoby lepiej poznać dzieje muzeum. Oba te zadania Archiwum Historii MNK wypełniło, w znacznym stopniu przyczyniając się do poszerzenia wiedzy o historii MNK nie tylko wśród pracowników.

W historii sztuki wybrał sobie Jerzy Banach dziedzinę niezwykle trudną i rzadko obecnie uprawianą, jaką jest ikonografia – wymagająca ogromnej dyscypliny i rozległej wiedzy, której jednak nie towarzyszy szerokie zainteresowanie i popularność. Praca naukowa w tym zakresie przyniosła mu prawdziwe uznanie i szacunek środowiska.

Po zakończeniu pracy na stanowisku dyrektora MNK, Jerzy Banach wielokrotnie uczestniczył w organizowaniu wielkich wystaw w Austrii, do której miał ogromny sentyment, dokonywał wyboru obiektów i ich opisu. W Austrii wygłosił także kilka prelekcji poświęconych historii i kulturze Krakowa, ze szczególnym uwzględnieniem ikonografii i dziejów kultury tego miasta.

Ukochane „dziecko” Profesora – Pracownia Ikonografii Krakowa (PIK), nad którą sprawował opiekę początkowo jako jej kierownik (po ustąpieniu ze stanowiska dyrektora MNK), a następnie kurator, zasłynęło nie tylko w Krakowie jako miejsce, w którym powstaje największa 8-częściowa publikacja poświęcona widokom i planom dawnego Krakowa. Autorem koncepcji oraz szczegółowego planu tego pionierskiego i ogromnego wydawnictwa był Jerzy Banach. W 1998 r. uka-

zała się jej pierwsza część, autorstwa Jerzego Banacha, zatytułowana *Widoki Rynku Głównego*. Właśnie za nią otrzymał w 1999 r. nagrodę miasta Krakowa w dziedzinie kultury i sztuki oraz nauki. Jego niezwykle aktywna praca naukowa na rzecz Muzeum Narodowego i Krakowa znalazła wyraz w odznaczeniach i nagrodach, jakie otrzymał, a były nimi: Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski i tytuł Kawalera Orderu Sztuki i Literatury Pięknej od rządu Republiki Francuskiej oraz Nagroda Honorowa Krakowskiej Filii Fundacji Kultury Polskiej za 1996 rok.

Ostatnim publicznym wystąpieniem profesora Banacha był jubileusz 125-lecia Muzeum Narodowego w Krakowie, uroczyste obchodzony 5 października 2004 r. w Sukiennicach, w trakcie którego wygłosił referat poświęcony znaczeniu Muzeum Narodowego w kulturze i historii Krakowa. Był już wtedy bardzo chory, ale nie odmówił prośbie obecnego dyrektora muzeum, dzięki czemu, jak się okazało po raz ostatni, mieliśmy okazję wysłuchać jego bardzo ciekawego wykładu.

Pan Profesor odszedł tak jak żył, niezwykle spokojnie i cicho, pozostawiając wszystkie swoje sprawy uporządkowane, i to zarówno te osobiste, jak i służbowe związane z pracą w muzeum. Nic nie pozostawił przypadkowi. Zostawił precyzyjne dyspozycje co do posiadanego majątku, a nawet wyremontował rodzinny grobowiec, w którym spoczywała od ponad 20 lat jego ukochana żona oraz przodkowie, do którego złożono jego zwłoki 13 kwietnia 2005 roku. Jego dotychczasowi współpracownicy z Pracowni Ikonografii Krakowa mogą spokojnie kontynuować dokładnie obmyślane i przygotowane przez niego wielkie zamierzenie, jakim jest *Ikonografia Krakowa* nie mająca sobie równych w polskiej historii sztuki.

Został pochowany na najbardziej krakowskim z krakowskich cmentarzy – Cmentarzu Rakowickim, tam gdzie spoczywają jego wielcy poprzednicy: profesorowie Władysław Łuszczkiewicz i Feliks Kopera, których był godnym kontynuatorem. I chociaż pozostawił zespół znakomicie wykształconych pod jego kierunkiem współpracowników, to nikt nie zapełnił pustki, jaka powstała po jego śmierci.

Śmierć profesora Jerzego Banacha jest ogromną stratą dla Muzeum Narodowego w Krakowie i całego środowiska muzealnego.

Janina Skorupska

Bibliografia prac Jerzego Banacha w układzie chronologicznym (wybór)

Tematy muzyczne w plastyce polskiej, t. 1 – *Malarstwo i rzeźba*, Polskie Wydawnictwo Muzyczne, Kraków 1956.

Widok Krakowa z roku 1493 i Konrad Celtis, „Biuletyn Historii Sztuki” t. 19, 1957, nr 4.

Kraków – cztery pory roku w fotografii Henryka Hermanowicza, wstęp i oprac. J. Banach, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1958, (wyd. 2. – 1959, 3. – 1961, 4. rozszerzone – 1978, 5. – 1979, 6. – 1982).

Zabytki architektury Krakowa, red. J. Banach, Komitet Społecznego Funduszu Ochrony Zabytków Krakowa, Kraków 1960.

Muzeum w Łańcucie – Zamek (informator w wersji językowej polskiej i angielskiej), Rzeszów 1961.

Tematy muzyczne w plastyce polskiej, t. 2 – *Grafika i rysunek*, Polskie Wydawnictwo Muzyczne, Kraków 1962.

Topografia: okres porozbiorowy i stan obecny. Budowle mieszkalne duchowne i świeckie: dom katedralny (Muzeum Metropolitalne), gmach dawnego Seminarium Duchownego, Wikařówka. Fortyfikacje: dzieje; wieże Senatorska, Sandomierska i Złozdzieska; brama zw. Wazów lub Władysława IV. Zbiory wawelianów: dział ikonografii [w:] Katalog zabytków sztuki w Polsce, t. 4, Miasto Kraków, cz. 1. – Wawel, Warszawa 1965.

Zygmunta Vogla „Zbiór widoków sławniejszych pamiątek narodowych” z roku 1806. Początki historyzmu i preromantyzmu w polskiej ilustracji [w:] *Romantyzm. Studia nad sztuką drugiej połowy wieku XVIII i wieku XIX. Materiały sesji Stowarzyszenia Historyków Sztuki listopad 1963*, Warszawa 1967.

Dawne widoki Krakowa, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1967, (wyd. 2. uzupełnione Kraków 1983).

Próba uporządkowania nazewnictwa i ustalenia podstawowej klasyfikacji źródeł ikonograficznych do dziejów zabudowy miast [w:] Treści dzieła sztuki. Materiały sesji Stowarzyszenia Historyków Sztuki, Gdańsk, grudzień 1966, Warszawa 1969.

„1000 lat sztuki w Polsce”. Wystawy w Paryżu i Londynie w latach 1969 i 1970, „Muzealnictwo” 1970, nr 19.

Pierwsza wystawa stała poświęcona zagadnieniom historii Wawelu [w:] Studia do Dziejów Wawelu, t. 2, Kraków 1970.

Tatry malownicze. Polski pejzaż górski 1800-1950 [w:] Sympozjum „Góry w kulturze polskiej”. Kraków 9-10 listopada 1974. Kraków 1975.

Muzeum Narodowe w Krakowie w latach 1963-1974, Sytuacja i działalność. „Rozprawy i Sprawozdania Muzeum Narodowego w Krakowie” t. 11, Kraków 1976.

Michała Stachowicza „*Monumenta regnum Poloniae Cracoviensia*”, „*Folia Historiae Atrium*” t. 12, Kraków 1976.

Nieznany widok Krakowa z roku 1805, „*Folia Historiae Atrium*” t. 13, Kraków 1977.

Ikonomia Wawelu [w:] „Źródła do Dziejów Wawelu” t. IX, wol. 1-2, Kraków 1977.

Muzeum Narodowe w Krakowie [w:] Kraków – miasto muzeów, praca zbiorowa pod red. dra J. Banacha, Arkady,

Warszawa 1977 (w wersji językowej: polskiej, angielskiej, francuskiej, niemieckiej i węgierskiej).

Kraków malowniczy. O albumach z widokami miasta w XIX wieku, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1980.

Hercules Polonus. Studium z ikonografii sztuki nowożytnej, PWN, Warszawa 1984.

Hercules Graecus czy Hercules Gallicus? Interpretacja ryciny Ottona van Veena [w:] Symbolae historiae artium. Studia z historii sztuki Lechowi Kalinowskiemu dedykowane, PWN, Warszawa 1986.

J. Banach, J. Świecimski, *Dictionarium musaeologicum*, ICOM, Budapest 1986.

Świadectwa rzemieślnicze z widokami Krakowa, „*Rocznik Krakowski*” LIII, Kraków 1987.

Najjaśniejszy Pan w Galicji. Dwadzieścia akwael artystów polskich przedstawiających pobyt cesarza Franciszka Józefa I w Krakowie i we Lwowie w roku 1880. Wystawa w Muzeum Narodowym w Krakowie, grudzień 1987 - styczeń 1988 (przewodnik po wystawie i pierwsze opracowania tematu w języku polskim).

Opis i analiza ikonograficzna ośmiu widoków Krakowa zdobiących krakowskie świadectwa rzemieślnicze z 2. połowy w. XVIII [w:] Die Handwerkskundschaften mit Ortsansichten. Beschreibender Katalog der Arbeitsattestate wandernden Handwerksesellen, von Klaus Stopp, Band 13, Stuttgart 1988.

Maria Goetel-Kopffowa [w:] „*Folia Historiae Atrium*” t. 24, Kraków 1988.

Michała Stachowicza prace o Krakowie w latach Księstwa Warszawskiego [w:] Kraków w czasach Księstwa Warszawskiego. Materiały sesji naukowej Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa z okazji Dni Krakowa w roku 1987, Kraków 1989.

O dwóch herbach miasta Podgórz, „*Rocznik Krakowski*” LV, 1989.

Pulchrum i verum. Z meandrów ikonografii Krakowa [w:] Curia maior. Studia z dziejów kultury ofiarowane Andrzejowi Ciechanowieckiemu, Warszawa 1990.

Order Złotego Runa na widoku Krakowa z pierwszych lat siedemnastego wieku [w:] Księga Pamiątkowa prof. dra hab. Zdzisława Żygulskiego jun., „Materiały Muzeum Wnętrza Zabytkowych w Pszczynie” VII, Pszczyna 1992.

Najstarsza ikonografia Rynku Głównego, „*Rocznik Krakowski*” LVIII, Kraków 1992.

Orszak króla Zygmunta III Wazy na widoku Krakowa z pierwszych lat wieku siedemnastego, „*Rocznik Krakowski*” LIX, Kraków 1993.

Kraków i białe niedźwiedzie. Paryskie widoki miasta z roku 1840 [w:] Festina lente. Prace ofiarowane Andrzejowi Fischingerowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin, Kraków 1998.

Nieznany widok Krakowa z lat trzydziestych XVI w. [w:] „Sprawozdania z czynności i posiedzeń Polskiej Akademii Umiejętności” t. LXI 1997, Kraków 1998.

Nieznany widok Krakowa z lat trzydziestych wieku XVI [w:] *Nobile claret opus. Studia z dziejów sztuki dedykowane Mieczysławowi Zlatowi*, Wrocław 1998.

Ikonomia Rynku Głównego w Krakowie, „Katalog widoków Krakowa” t.1, Kraków 1998.

Ikonomia [w:] *Encyklopedia Krakowa*, Warszawa-Kraków 2000.

Einführung in die Erforschung ikonographischer Quellen zur *Baugeschichte und Urbanistik* [w:] „Lüneburger Beiträge zur Vedutenforschung“ II, Verlag Nordostdeutsches Kulturwerk Lüneburg 2000.

Opis widoku Krakowa od południa z roku 1537 (w jęz. niemieckim) [w:] *Die Reisebilder Pfalzgraf Ottheinrichs aus den Jahren 1536/37 von seinem Ritt von Neuburg a.d. Donau über Prag nach Krakau und zurück über Breslau, Berlin, Wittenberg und Leipzig nach Neuburg*. Herausgegeben von A. Marsch mit J.H. Biller und F-D Jacob, Anton H. Konrad Verlag, Weissenhorn 2001.

Kraków, stolica Małopolski [w:] *Magistro et amico – amici discipulique. Lechowi Kalinowskiemu w osiemdziesięciolecie urodzin*, Kraków 2002.

bibliografię oprac. Dorota Mikłasińska

JERZY BANACH (1922-2005)

Professor Dr. Jerzy Banach, an outstanding expert on the iconography of Cracow, passed away suddenly on 8 April 2005.

Prof. Banach was a true Cracovian, born in Cracow in 15 August 1922. He attended the local Bartłomiej Nowodworski secondary school and studied at the Jagiellonian University. For fifty years his life was associated with the museums of Cracow, first the State Art Collections at Wawel Castle and then the National Museum, where he spent over forty years of his busy professional life, including eleven as director. The Professor understood and appreciated the importance of a good education, fluency in foreign languages, and a constant improvement of skills. The exhibitions organised under his supervision enabled the National Museum in Cracow to become part of global museum undertakings: “Mille ans d`art en Pologne” (1969, Petit Palais in Paris), “1000 Years of Art in Poland” (1970, Royal Academy of Arts in London), “Katarzyna Jagiellonka, Polish Princess, Duchess of Finland and Queen of Sweden” (1965, Turku in Finland), and “Golden Age of Polish Weapons” (1970, Tokyo and Kanazawa in Japan). During the by no means easy 1960s Prof. Banach made it possible for the National Museum in Cracow to establish numerous international contacts with other museums and the General Committee of the International Museum Council, in whose ventures he took an extremely

active part. Concerned with assuring the presence of the best possible trained museum staff, Professor Banach devised a programme and then cooperated with the Postgraduate Museum Studies Course at the Jagiellonian University, the first undertaking of its sort in Poland. Jerzy Banach held the post of curator in the Workshop for the Iconography of Cracow which, upon his initiative, is working on a copious eight-volume publication about the views and plans of old Cracow. The first part, written by Prof. Banach, was issued in 1998 under the title *Widoki Rynku Głównego (Views of the Main Market Square)*, for which he was presented the Culture, Art and Science Prize of the Town of Cracow (1999). Prof. Banach was also awarded the Cavalier Cross of the Polonia Restituta Order, the title of Cavalier of the Order of Art and the Belles Letters, granted by the government of the French Republic, and in 1996 – the Honorary Award of the Cracow Branch of the Polish Culture Foundation.

The death of Professor Jerzy Banach came as a great loss for the National Museum in Cracow and the whole Polish museum milieu.

Janina Skorupska

□